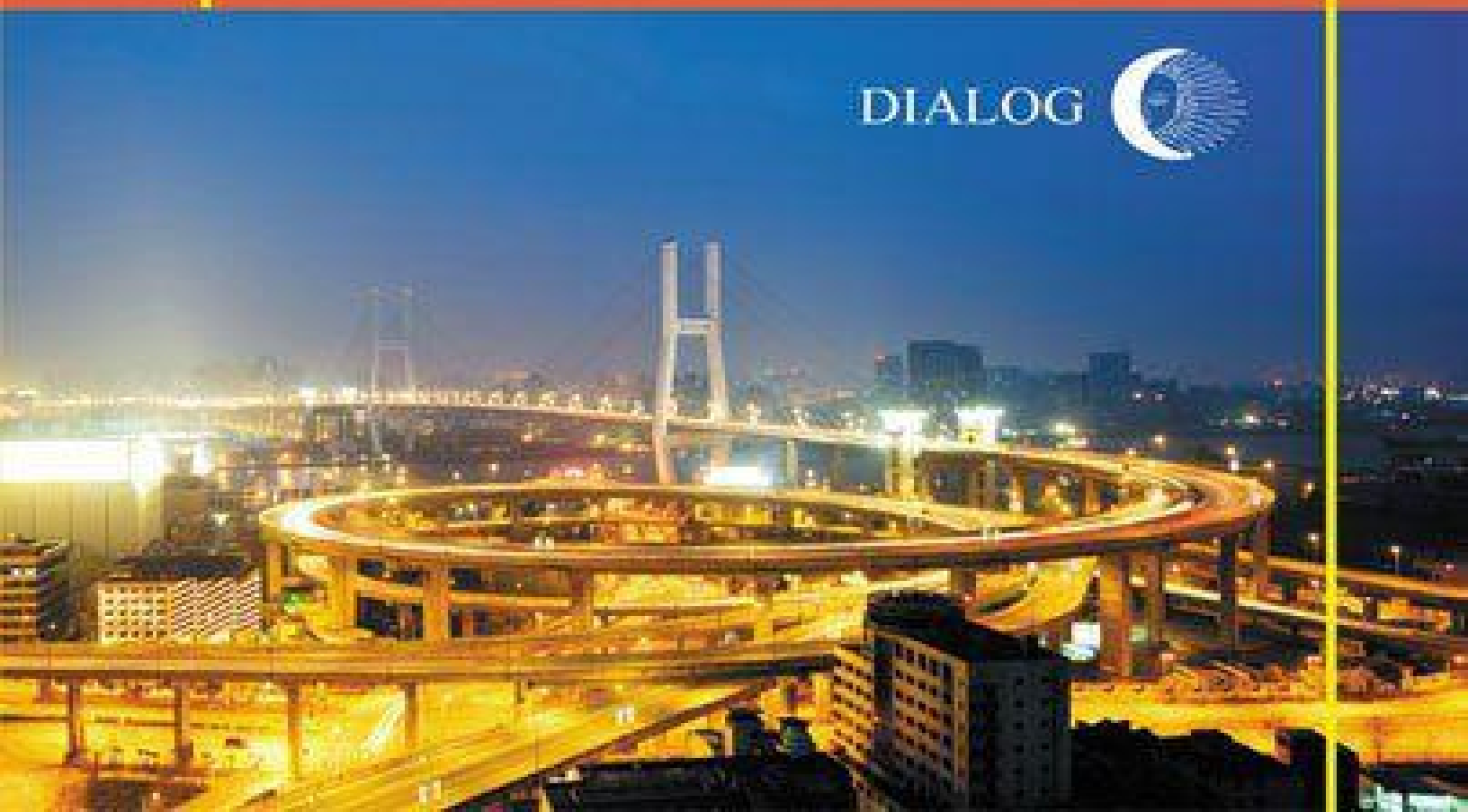

LEKSYKON

wiedzy
o **Chinach**
współczesnych

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

DIALOG

LEKSYKON

wiedzy o Chinach współczesnych

Praca zbiorowa pod redakcją Thierry'ego Sanjuana

Zespół redakcyjny: Elisabeth Allés, Jean-Pierre Cabestan, Yves Citoleux,
Béatrice David, Françoise Kreissler, Françoise Lemoine, Frédéric Obringer,
Thierry Sanjuan, Isabelle Thireau

Przekład z francuskiego
Irena Kałużyńska

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie

Tytuł oryginału
Dictionnaire de la Chine contemporaine

Redakcja
Elżbieta Sobolewska

Projekt okładki
Barbara Ćwik

Fotografia na okładce
Nikada/iStockphoto.com

Konsultacja sinologiczna
dr hab. Irena Kałużńska

Wykonanie map do wydania polskiego
Jarosław Talacha

Copyright © by ARMAND COLIN 2006
Copyright © for the Polish edition by Wydawnictwo Akademickie Dialog 2009

Podręcznik akademicki dotowany przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Ouvrage publié avec le concours du Ministère français chargé de la culture – Centre National du Livre.
Książka wydana przy wsparciu francuskiego Ministerstwa Kultury – Narodowego Centrum Książki.

Wydanie elektroniczne, Warszawa 2015

ISBN ePub 978-83-8002-214-0
ISBN mobi 978-83-8002-218-8

Skład i łamanie **Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna**

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218
tel./faks: 22 620 87 03
email: redakcja@wydawnictwodialog.pl
www.wydawnictwodialog.pl

Skład wersji elektronicznej:
Virtualo Sp. z o.o.

VIRTUALO
Digital platform of tomorrow

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Spis treści

- Autorzy haseł
- Mapy
- Przedmowa: Chiny współczesne
- Tabela chronologiczna
- [Hasła](#)

1. [A](#)

- Administracja terytorialna
- Adopcja
- Adwokat
- Afryka
- Aids
- Akupunktura
- Alkohol
- Almanach
- Ameryka Łacińska
- Analfabetyzm
- Antropologia
- Archeologia
- Archeologia i władza lokalna
- Architektura
- Armia
- Azja Południowo-Wschodnia
- Azja Środkowa

2. [B](#)

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Badania i rozwój
- Bank
- Bezpośrednie inwestycje zagraniczne
- Bezrobocie
- Biuro dzielnicowe
- Biuro listów i wizyt
- Biurokracja
- Blog
- Buddyzm
- Budżet

3. C

- Centrum handlowe
- Chiang Kai-shek
- Chinatown
- Chińczycy zagraniczni
- Chińska Republika Ludowa
- Chiński świat
- Chłop
- Cztery modernizacje
- 4 Czerwca 1989 (wydarzenia)
- 4 Maja 1918 (ruch)

4. D

- Dai (taj)
- Decentralizacja
- Dekolektywizacja
- Demokracja i ruch demokratyczny

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Deng Xiaoping
- Dialekt
- Dystrybucja
- Dysydent
- Dziedzictwo

5. E

- Edukacja
- Elita
- Emerytura
- Energia i zasoby naturalne
- Epidemia

6. F

- Falungong
- Farmakopea
- Fauna
- Fiskalizm
- Flora
- Francja

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

7. G

- Gastronomia
- Geomancja
- Giełda
- Gra
- Gramatyka
- Granica

8. H

- Hakka
- Handel między prowincjami
- Handel zagraniczny
- Han
- Herbata
- Historia
- Homoseksualizm
- Hongkong
- Hu Jintao
- Hui

9. I

- Ideologia

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Indie
- Internet
- Inżynieria wodna
- Islam

10. J

- Jangcy
- Japonia
- Jedno dziecko
- Jedno państwo – dwa systemy
- Jednostka pracy
- Jedwab
- Jiang Zemin

11. K

- Kadry i funkcjonariusze
- Kaligrafia
- Kantończyk
- Kara śmierci
- Katakлизм naturalny
- Katolicyzm
- Kino
- Kobieta
- Kolor
- Komitet mieszkańców
- Komitet wieśniaków
- Komunistyczna Partia Chin
- Komunizm

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

▪ Komuna ludowa

- Konfucjanizm
- Konstytucja
- Konsumpcja
- Kontrola polityczna i cenzura
- Korea Północna
- Korupcja
- Kryzys azjatycki
- Kultura

12. L

- Lokalność
- Ludność

13. [M](#)

- Makau
- Małżeństwo
- Mandaryński
- Mandżur
- Mao Zedong
- Maoizm
- Mediacja społeczna
- Medycyna
- Medycyna tradycyjna
- Megalopolis
- Miao
- Miasta i wioski
- Miasto

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Mieszkanie
- Migracje krajowe
- Migracje międzynarodowe i diaspora
- Migrant
- Mongoł
- Moso
- Muzyka i polityka

14. N

- Nacjonalizm
- Nankin (masakra)
- Narkotyki
- Narodowość
- Nauka i technika

- Nieformalność
- Nierozpowszechnianie broni masowego rażenia
- Nierówności dochodów
- Nieruchomości
- Nomadyzm
- Nowe technologie
- Nowy Rok

15. O

- Obóz reedukacji przez pracę
- Obrona
- Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych
- Olimpiada
- Opera

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Opieka społeczna
- Organizacja chłopska
- Organizacja masowa
- Organizacja Narodów Zjednoczonych
- Organizacja pozarządowa
- Organizmy zmodyfikowane genetycznie
- Ośrodki emigracji
- Otwarcie (miejsce)
- Otyłość

16. P

- Państwo
- Parki i ogrody
- Partie demokratyczne

- Pekin
- Pekieńska Wiosna (ruch)
- Pielgrzymka
- Pismo
- Plagiat
- Podwórze
- Pogrzeb
- Polityka demograficzna
- Polityka zagraniczna
- Powieść
- Północny wschód
- Praca

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Pracownik
- Prasa
- Prawa człowieka
- Prawa własności
- Prawo
- Prawo pracy
- Precedens historyczny
- Prostytucja
- Protest
- Protestantyzm
- Prywatyzacja
- Przedsiębiorstwo kolektywne
- Przedsiębiorstwo o kapitale zagranicznym

- Przedsiębiorstwo państwowe
- Przedsiębiorstwo prywatne
- Przedsiębiorstwo wiejskie
- Przemysł i polityka up>
- Przepępczość
- Przestrzeń kosmiczna (podbój)
- Przestrzeń publiczna
- Przodkowie (kult)
- Pudong

17. Q

- Qigong

18. [R](#)

- Reforma rolna
- Reformy i otwarcie
- Region przemysłowy (stary)
- Region przygraniczny
- Rekreacja
- Relacja rodzinna
- Religia
- Rewolucja
- Rewolucja Kulturalna
- Rock
- Rodzina
- Rolnictwo
- Ropa naftowa
- Rosja

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Rower
- Rozwód
- Ród
- Różnice regionalne
- Ruch uliczny
- Rynek (przejście do gospodarki rynkowej)
- Ryż
- Ryżowisko
- Rząd
- Rzeka Perłowa (delta)

19. S

- Saldo płatnicze
- Samochód
- Seks
- Sekta
- Sieć
- Sinkiang
- Socjalistyczna gospodarka rynkowa
- Socjologia
- Specjalna strefa ekonomiczna
- Sport
- Sprawiedliwości wymiar
- Stany Zjednoczone
- Statystyka
- Sto Kwiatów
- Stosunki międzyludzkie

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Stratyfikacja społeczna
- Sun Yat-sen
- Szanghaj
- Sztuka współczesna
- Sztuki walki
- Środkowy Wschód
- Środowisko
- Światowa Organizacja Handlu
- Świątynia
- Święto kalendarzowe

20. [I](#)

- Tajwan

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

- Tajwan (stosunki z Chinami)
- Taniec ludowy
- Taoizm
- Teatr
- Teatr cieni
- Telewizja
- Tian'anmen (plac)
- Tontyna
- Transport
- Trzeci Świat
- Trzy Przełomy (tama)
- Trzy reprezentacje
- Turystyka

- Twarz
- Tybet
- Tybetańczyk

21. U

- Ubóstwo
- Ujgurzy
- Uliczka
- Unia Europejska
- Urbanistyka
- Usługi

22. W

- Węgiel
- Wiejska spółdzielnia kredytowa
- Wielka grupa
- Wielki Marsz
- Wielki Mur
- Wielki Skok Naprzód
- Wieś administracyjna
- Więzienie i laogai
- Woda
- Wody terytorialne
- Wróżba
- Wybory
- Wydawnictwo
- Wypoczynek
- Wzrost

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

23. Y

- Yao
- Yuan

24. Z

- Zachód (program rozwoju)
- Zakazane Miasto
- Zameldowanie
- Zanieczyszczenie środowiska
- Zatrudnienie
- Zboże
- Zdrowie
- Zhao Ziyang
- Zhou Enlai
- Zhu Rongji
- Zhuang
- Ziemia
- Związek zawodowy
- Żywność

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

25. Wskazania bibliograficzne i strony internetowe

26. W serii

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

AKUPUNKTURA

Akupunktura (*zhenjiu*) to procedura terapeutyczna, polegająca na wkłuciu cienkich metalowych igieł (klasycznie dzielonych na dziewięć kategorii) w pewne precyzyjnie zlokalizowane punkty ciała, w celu leczenia wcześniej zdiagnozowanych dolegliwości.

Punkty akupunkturalne znajdują się na kanałach „fikcyjnych” (które nie odpowiadają ani naczyniom krwionośnym, ani nerwom), nazywanych przez zachodnich praktyków „meridianami”, którymi przemieszcza się *qi*, czyli życiowe tchnienie. Te kanały w liczbie 12 głównych i 8 „nadzwyczajnych” są w chińskiej nauce medycznej związane z różnymi organami ciała i różnymi pojęciami kosmologicznymi.

W kontekście tej teorii lekarz uważa, że można oddziaływać na organy wewnętrzne przez działania na powierzchni ciała. Dzięki ruchom igły dąży się do odpowiedniego uregulowania przepływu *qi* i zlikwidowania zaburzeń, w opinii lekarza odpowiedzialnych za choroby.

Żadne źródło pisane, wbrew temu, co się często głosi, nie potwierdza istnienia akupunktury jako zwartego systemu terapeutycznego znanego przed II lub I w. p.n.e. Pierwsze zachowane manuskrypty opisujące przebieg „kanałów”, wzdłuż których interweniują lekarze (III–II w. p.n.e.), dotyczą moksy, techniki koncepcyjnie bliskiej akupunkturze, gdzie podże=„jn”=justga się punkty ciała stożkami lub pałeczkami z prochu strzelniczego.

Od tamtego czasu akupunktura została naukowo opracowana i przetworzona w system medyczny. Liczba punktów akupunkturalnych wzrosła do kilkuset, wskazania terapeutyczne zostały sprecyzowane, przekaz wiedzy został zorganizowany dzięki kartom czy też statuetkom z brązu przedstawiającym przebieg kanałów i usytuowanie punktów. Z okresu cesarskiego zachowało się blisko 180 dzieł o akupunkturze.

Stosunek do akupunktury przedstawiał się różnie w różnych okresach historycznych, raz była ona ceniona, raz pogardzana, a nawet zakazywana, jak na początku XIX w. W czasach współczesnych akupunktura stała się znana daleko poza granicami Chin i odgrywała nawet rolę symboliczną i ideologiczną. Zastosowanie akupunktury w anestezjologii stało się podczas Rewolucji Kulturalnej narzędziem propagandy politycznej.

Akupunktura jest w Chinach uznawana za jedną z głównych metod terapeutycznych w tzw. „tradycyjnej medycynie chińskiej”. Czasami praktykowana bywa także w postaci elektroakupunktury. Obecnie prowadzi się badania, których celem jest wyjaśnienie jej działania, jak też udowodnienie jej skuteczności na podstawie kryteriów biochemicznych.

Akupunktura w trochę zmodyfikowanej formie zdobyła ważne miejsce na Zachodzie i reprezentuje medycynę chińską wśród wielu medycyn alternatywnych.

Frédéric Obringer

- FARMAKOPEA, MEDYCINA, MEDYCINA TRADYCYJNA, ZDROWIE

ALKOHOL

Od chińskiej starożytności napoje alkoholowe zajmowały ważne miejsce w posiłkach świątecznych, ucztach na cześć przodków, a także w wyobrażeniach uczonych i poetów. Słowo *jiu* określa wszelkie rodzaje napojów alkoholowych, fermentowanych i destylowanych: piwo, wino zbożowe czy gronowe, wódkę.

Pośród napojów fermentowanych należy wymienić *huangjiu* (żółte wino), najsłynniejsze z nich pochodzą z Shaoxing na południu Chin, otrzymywane są w wyniku fermentacji zacieru z kleistego ryżu i zawierają 12°–17° czystego alkoholu.

Produkt destylacji różnych win zbożowych, mogący osiągnąć wysoką zawartość czystego alkoholu, nazywany jest *shaojiu* (wódka warzona/palona) w Chinach południowych i *baijiu* (biała/czysta wódka) w Chinach północnych. Należy tu też *mao-tai*, alkohol otrzymywany z białego sorgo o zawartości 53° czystego alkoholu.

Należy wspomnieć też o nalewkach medycznych, w tym o słynnej żeńszeniówce.

Wina żółte są zawsze niezbędnym elementem uroczystości ślubnych, natomiast konsumpcja innych napoi alkoholowych, szczególnie w środowisku miejskim, ma tendencje zmienne ze względu na zróżnicowaną ofertę, od koniaku po wina gronowe. Produkcja win gronowych w Chinach, szczególnie w prowincjach Shandong i Sinkiang, odniosła prawdziwy sukces. Najpopularniejszym napojem obecnie jednak staje się piwo.

Frédéric Obringer

- GASTRONOMIA, ŚWIĘTO KALENDARZOWE, ŻYWNOSĆ

ALMANACH

Chiny oficjalnie pęza Drzyjęły kalendarz gregoriański w 1912 r. Do tamtej pory życie codzienne bieęło według rytmu wyznaczanego przez kalendarz tradycyjny, łączący kalendarz słoneczny i księżycowy. System kalendarza słoneczno-księżycowego był stosowany od 104 r. p.n.e. i nadal jest obecny w almanachach (*lishu*).

W tym systemie rachuby rok składał się zwykle z 12 miesięcy po 29 lub 30 dni, co daje łącznie 354 dni. W celu zlikwidowania różnicy między rokiem księżycowym i rokiem słonecznym (365 dni) dodawano w ciągu 19 lat siedem razy miesiąc przestępny (w latach 1, 4, 7, 10, 12, 15 i 18 cyklu), co sprawiało, że niektóre lata liczyły 13 miesięcy (384 dni).

Pierwszy dzień roku (Nowy Rok Chiński) przypada na drugi miesiąc po przesileniu zimowym, stąd zmienia się zależnie od roku i wypada w styczniu bądź w lutym kalendarza gregoriańskiego. Także inne wielkie święta związane są z czasem księżycowym.

Zestawiając dwie serie znaków cyklicznych, 10 „niebiańskich pni” i 12 „ziemskich gałęzi”, ustanowiono cykl wynoszący 60 lat (5 razy 12), a każdy rok oznaczono kombinacją dwóch znaków cyklicznych, jednym z „pni” i jednym z „gałęzi”.

„Ziemskie gałęzi” są powiązane z 12 symbolicznymi zwierzętami (szczur, wół, tygrys, królik, smok, wąż, koń, baran, małpa, kogut, pies i świnia), stąd nazwy Rok Szczura czy Rok Smoka, powtarzające się co 12 lat. „Ziemskie gałęzi” służą także oznaczaniu 12 dwugodzinnych okresów dnia, z których pierwszy przypada na godziny 23.00-1.00.

Inny podział roku opiera się na równonocach i przesileniach, czyli na kalendarzu słonecznym. Są to 24 okresy odpowiadające pozycjom słońca na ekliptyce. Nazwa każdego z okresów wiąże się z życiem wiejskim.

Typowe almanachy podają szczegóły dotyczące bieżącego roku (liczba dni każdego miesiąca, fazy księżyca, godziny wschodu i zachodu słońca dla każdego dnia i każdej prowincji). Jednakże rola almanachów nie ogranicza się tylko do tych informacji. Zawierają one także objaśnienia astrologiczne i wskazują dni pomyślne lub niepomyślne dla podejmowania działań mniej lub bardziej ważnych w życiu rodzinnym i zawodowym, jak śluby, przeprowadzki czy podróże.

Frédéric Obringer

- GEOMANCJA, NOWY ROK, ŚWIĘTO KALENDARZOWE, WRÓŻBA

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

MAO ZEDONG

Mao Zedong urodził się 26 grudnia 1893 r. w Shaoshan w prowincji Hunan. Był synem zamożnych chłopów i udało mu się wymusić na autorytarnym ojcu możliwość odbycia dobrych studiów. Na scenie politycznej pojawił się w 1918 r. Był jednym z animatorów ruchu 4 maja 1919 r. w prowincji Hunan.

Przynależność Mao do Komunistycznej Partii Chin (KPCh) wiązała się z jego projektami modernizacyjnymi i wolnościowymi. W 1924 r. w Kantonie wziął udział w renowacji Partii Narodowej (Guomindang, GMD), gdzie wkrótce został przywódcą narodowym i dostrzegł potencjał rewolucyjny chłopstwa. Przejście GMD na stronę kontrrewolucji sprawiło, że od sierpnia 1927 r. uznał, że „władza w Chinach jest u wylotu karabinu”.

Ukrywając się w środowisku mafijnym, Mao Zedong stopniowo utworzył na południu prowincji Jiangnan pr`X`ciu rodzi i w zachodniej części prowincji Fujian armię, która dała odpór czterem „kampaniom unicestwiającym” prowadzonym przez GMD. W 1931 r. został prezydentem Chińskiej Republiki Radzieckiej, której władza obejmowała 2-6 mln ludzi. W latach 1932-1934 był stopniowo marginalizowany przez kierownictwo KPCh.

W październiku 1934 r. komuniści musieli opuścić strefę radziecką, podejmując Wielki Marsz. Mao wykorzystał szok, jakiego doznali jego przeciwnicy polityczni, i w styczniu 1935 r. na konferencji w Zun-yi w prowincji Kuejczou został głównym przywódcą KPCh.

W październiku 1935 r. Mao przybył na północ prowincji Shaanxi z kilkoma tysiącami ludzi. Sytuacja międzynarodowa i wewnętrzna pozwoliła uczestnikom Wielkiego Marszu na regenerację sił. Ostatecznie jesienią 1937 r. Chiang Kai-shek zdecydował o zakończeniu wojny domowej i o współpracy z komunistami w walce z japońskim wrogiem.

Kampania „poprawy stylu pracy partii” (1942-1945) zjednoczyła bojowników wokół „idei Mao Zedonga”, a w Yan’anie, stolicy bazy komunistycznej, zapanował kult Mao.

Po kapitulacji Japonii wojna domowa wybuchła na nowo w maju 1946 r. Od lata 1947 r. wojska GMD ponosiły coraz dotkliwsze klęski i Mao stał się władcą absolutnym Chin na ponad ćwierć wieku.

1 października 1949 r. Mao proklamował powstanie Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL).

Reforma rolna rozpoczęta w 1950 r. zniszczyła klasę właścicieli ziemskich. Chiny przyjęły model radziecki. Od lata 1955 r. przeprowadzono kolektywizację ziemi i z dochodów chłopskich forsowano przyspieszony rozwój przemysłu, szczególnie ciężkiego.

W 1956 r. większość środków produkcji i handlu została znacjonalizowana, a Mao uświadomił sobie sprzeczności w realizowanym systemie. Jego pismo z lutego 1957 r. na temat „właściwego rozwiązywania sprzeczności wewnątrz ludu” sugerowało konieczność tworzenia innego socjalizmu.

W latach 1957-1976 nastąpiła ucieczka do przodu w coraz bardziej despotycznej utopii Mao Zedonga, powiększająca aż do absurdu dostrzegane błędy systemu. Ruch Stu Kwiatów (1957 r.) zakończył się brutalną kampanią przeciw intelektualistom.

Wielki Skok Naprzód (1958 r.) i wprowadzenie komun ludowych spowodowały wielki głód, który uśmiercił 25-30 mln chłopów.

Mao Zedong w maju 1966 r. rozpoczął jednak Rewolucję Kulturalną i zaktywizował miliony młodych miejskich fanatyków w utworzonej Czerwonej Gwardii. Zapanował chaos.

W 1969 r. na IX Zjeździe KPCh zażądał przebudowy partii, a we wrześniu 1971 r. doprowadził do wyeliminowania Lin Biao. Przestał na jakiś czas na przywracanie przez Zhou Enlaia i Deng Xiaopinga pewnego racjonalizmu w zarządzaniu wyniszczoną gospodarką.

Chiny tymczasem zerwały stosunki ze Związkiem Radzieckim i w lutym 1972 r. Mao Zedong spotkał się z prezydentem Stanów Zjednoczonych, R. Nixonem. W 1976 r. Mao ostatnim bezsensownym działaniem odsunął Deng Xiaopinga od władzy, a 9 września 1976 r. zmarł.

Jednakże, mimo krytyki Rewolucji Kulturalnej i planowego niszczenia struktur maoistowskich w społeczeństwie podczas reform gospodarczych zainicjowanych przez Deng Xiaopinga, nadal istnieje polityczny i ideologiczny gorset, w jakim uwięziono Chińczyków. Choć powstały różnego rodzaju pęknięcia, spowodowane wtargnięciem dzikiego kapitalizmu połączonego z kapitalizmem państwowym, a także walkami społecznymi prowadzonymi przez chłopów i robotników miejskich, nadal odwołanie do Mao Zedonga stanowi podstawę legitymizacji KPCh i jej monopolu na władzę polityczną.

Alain Roux

- CHIŃSKA REPUBLIKA LUDOWA, DENG XIAOPING, KOMUNA LUDOWA, KOMUNISTYCZNA PARTIA CHIN, KOMUNIZM, MAOIZM, REFORMA ROLNA, REWOLUCJA KULTURALNA, STO KWIATÓW, WIELKI MARSZ, WIELKI SKOK NAPRZÓD, ZHOU ENLAI

MAOIZM

Maoizm, jak podaje francuski słownik *Le Robert*, to „chiński ruch marksistowsko-leninowski powołujący się na Mao Zedonga”. Maoizm stanowi ideologię, która odsyła do Chin w pewnym okresie historycznym, chociaż nie zawsze konkretnie określonym, kiedy kult osoby Mao Zedonga i studiowanie „idei Mao Zedonga” (*Mao Zedong sixiang*) uzyskały niebywałą moc mobilizowania i przekształcania, co doprowadziło do marginalizacji innych elementów ideologii Komunistycznej Partii Chin (KPCh).

Choć termin „maoizm” został usunięty z oficjalnego chińskiego dyskursu, katastrofa Wielkiego Skoku Naprzód (co najmniej 30 mln

ludzi zmarłych z głodu) i Rewolucja Kulturalna (milion zmarłych i miliony prześladowanych), obecnie przypisana przez KPCh do końcowego etapu ery Mao Zedonga (1966-1976), stanowią najbardziej znane i trwałe symbole maoizmu. Jednakże wpływ idei i metod organizacyjnych Mao Zedonga na chiński ruch komunistyczny jest najdawniejszy i najgłębszy.

Maoizm z jednej strony stanowi zsinizowaną odmianę marksizmu-leninizmu, charakteryzującą się wyniesieniem chłopstwa do rangi „klasy rewolucyjnej”, a nawet proletariatu, oraz szczególną wagą przykładaną do teorii sprzeczności, zainspirowanej bardziej komplementarnością sił *yin* i *yang* niż materializmem dialektycznym. Z drugiej strony, z takiego podejścia do sprzeczności wypływały tezy maoistowskie o „kontynuacji rewolucji pod dyktandem proletariatu”, o walce klas, wymagającej organizowania w sposób regularny „kampanii masowych” edukujących i głównie reedukujących lud, a także o „wojnie ludowej”, czyli wojnie, w której słabszy może mieć przewagę (zgodnie z paradoksami starożytnego stratega Sunzi).

Co dzisiaj pozostało z maoizmu? Poza Chinami – garstka ruchów radykalnych, niemających żadnych kontaktów z władzami w Pekinie. W samych Chinach – maoizm pozostaje, podobnie do konfucjanizmu, w roli edukacyjnej i przykładowej dla rządzących, jako pewien pragmatyzm polityczny, niewątpliwie powiązany z Mao Zedongiem sprzed 1957 r., ale przede wszystkim jako nacjonalizm, wyrażany przez tego twórcę reżimu.

Jean-Pierre Cabestan

- IDEOLOGIA, KOMUNIZM, MAO ZEDONG, NACJONALIZM, REWOLUCJA KULTURALNA, WIELKI SKOK NAPRZÓD

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

RELIGIA

Chińskie języki nie znają terminu odpowiadającego nowoczesnej zachodniej kategorii religii aż do wprowadzenia pod koniec XIX w. zaczerpniętego z języka japońskiego neologizmu *zongjiao*. To słowo znaczy dosłownie „nauczanie sekty”.

Chińska Republika Ludowa (ChRL) oficjalnie uznaje pięć wyznań (buddyzm, taoizm, islam, protestantyzm, katolicyzm), zorganizowanych w ogólnoturkowskie związki religijne pozostające pod bezpośrednią kontrolą państwa.

Sfera świętości jest jednak znacznie bardziej złożona i nie poddaje się sztywnym podziałom. Praktyki religijne odbywają się w ramach rodzinnych czy wspólnotowych obrzędów, często, choć nie zawsze, przy pomocy specjalistów (szaman, medium, wróżbita, geomanta, kapłan taoistyczny czy mnich buddyjski). Na Zachodzie takie praktyki określa się zazwyczaj mianem „religii ludowej”.

Religia zawsze była traktowana przez władze z największą podejrzliwością. Chociaż chińskie cesarstwo usiłowało kontrolować buddyzm i inne pojawiające się kulty – i je zwalczać jako „szkodliwe sekty” (*xiejiao*) – kampanie antyreligijne zaczęły się faktycznie dopiero w czasach Republiki Chińskiej, w 1922 r.

W Chinach komunistycznych działalność religijna została zahamowana od początku lat 1950., a całkowicie zakazana podczas Rewolucji Kulturalnej.

Działalność religijną podjęto w sposób dość intensywny w następstwie reform w 1978 r. Potwierdzenie wolności religijnej zostało zapisane w Konstytucji ChRL z 1982 r., ale nadal działalność ta pozostaje pod ścisłą kontrolą Wydziału Spraw Religijnych rządu centralnego.

Uznanie wymienionych pięciu wyznań daje państwu uprawnienia do tolerowania bądź zwalczania innych rodzajów kultów. Kulty lokalne mogą zostać uznane za przesady, chociaż uprawia je znaczna większość społeczeństwa.

Élisabeth Allès

- BUDDYZM, FALUNGONG, ISLAM, KATOLICYZM, PROTESTANTYZM, PRZODKOWIE (KULT), SEKTA, ŚWIĄTYNIA, TAOIZM

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

REWOLUCJA

W XX w. w Chinach miały miejsce dwie rewolucje: rewolucja republikańska w 1911 r. oraz rewolucja socjalistyczna w 1949 r.

W wyniku rewolucji w 1911 r., która w ciągu kilku miesięcy obaliła mandżurskie cesarstwo Qing (1644-1911), powstała Republika Chińska (*Zhonghua Minguo*). Przez blisko dwa dziesięciolecia (1912-1928) w republice miała miejsce destabilizacja, następnie została ona zjednoczona pod przywództwem Partii Narodowej (Guomindang, GD), utworzonej przez Sun Yat-sena (1866-1925). Partia Narodowa, zwycięzca wojny domowej w 1928 r., przejęła kontrolę nad republiką i wprowadziła dyktaturę Chiang Kai-sheka. Republika Chińska przetrwała na wyspie Tajwan, gdzie pod koniec 1949 r. schronili się jej przywódcy. Zmiany polityczne i instytucjonalne zainicjowane na Tajwanie przez Chiang Ching-kuo, następnie przez Lee Teng-huia, doprowadziły do demokratyzacji reżimu i zwycięstwa wyborczego Chen Shui-biana, przywódcy Partii Demokratycznej, w marcu 2000 r., oraz do końca hegemonii GD.

Historię Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), charakteryzującą się trwającą dyktaturą jednej partii, Komunistycznej Partii Chin (KPCh), można podzielić na dwie epoki. Pod dyktaturą Mao Zedonga reżim kolektywizował gospodarkę, usiłując poddać kontroli całość społeczeństwa, po tragicznej porażce Wielkiego Skoku Naprzód doprowadził zaś do Rewolucji Kulturalnej, mającej przygotować wprowadzenie komunizmu, a zakończonej powszechnym chaosem i nadzorem wojska. Porażka maoistowskiej rewolucji pozwoliła Deng Xiaopingowi od zimy 1978-1979 r. otworzyć kraj i stopniowo rozwijać gospodarkę rynkową. Od tego czasu, dzięki poparciu Jiang Zemina, a następnie Hu Jintao, Chiny przeprowadziły spektakularną rewolucję gospodarczą, naruszającą strukturę d A, naruszyły społeczne, choć nadal kierowaną przez potężną KPCh.

Postkomunistyczna ewolucja reżimu dokonuje się pod hasłami czerwonego sztandaru, co jednak słabo ukrywa odejście od pierwotnego egalitarnego projektu rewolucyjnego.

Alain Roux

- CHIŃSKA REPUBLIKA LUDOWA, KOMUNISTYCZNA PARTIA CHIN, KOMUNIZM, MAO ZEDONG, REWOLUCJA KULTURALNA, WIELKI SKOK NAPRZÓD

REWOLUCJA KULTURALNA

Rewolucja Kulturalna, wprowadzona czterdzieści lat temu, wciąż wywołuje silne reakcje części chińskich władz, nadal obawiających się rocznicy tego bardzo ważnego epizodu historii Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL).

Wydawałoby się, że mało znaczące kontrowersje, jakie wystąpiły w listopadzie 1965 r. na „froncie kulturalnym”, w ciągu kilku miesięcy za sprawą Mao Zedonga wepchnęły Chiny w dziesięciolecie walki o władzę. W maju 1966 r. Komitet Centralny Komunistycznej Partii Chin (KC KPCh) ogłosił Wielką Proletariacką Rewolucję Kulturalną, której celem było powstrzymanie „rewizjonizmu” na modłę sowiecką i pozbycie się kadr, które „oddaliły się od mas”, a także walka z „reprezentantami burżuazji przenikającymi do partii, armii i rządu”.

W krótkim czasie państwo wzięło udział w demontażu biurokratycznych struktur aparatu władzy, w podziale KPCh, a także w doprowadzeniu do upadku Liu Shaoqi, przewodniczącego KPCh i Deng Xiaopinga, sekretarza generalnego KPCh. Lin Biao, minister Obrony Narodowej, został ogłoszony następcą Mao Zedonga.

Latem 1966 r. Mao Zedong zmobilizował młodzież i wezwał ją do buntu. Miliony fanatycznych licealistów i studentów, zorganizowanych w Czerwoną Gwardię (*hongweibing*), swobodnie i bezkarnie przemierzało kraj, zwalczając „stare” społeczeństwo i tradycyjne autorytety: rodziców, nauczycieli, przywódców lokalnych, organizując „seanse krytyki i samokrytyki”, w celu zdemaskowania myśli i działań kontrrewolucyjnych, rzeczywistych czy wymyślonych.

Pod koniec 1966 r. Chinom groziło pogrążenie się w anarchii i chaosie wojny domowej. Kult jednostki, głoszony przez Lin Biao, oraz *Czerwona książeczka*, zbiór myśli przewodniczącego Mao Zedonga, stały się jedynymi politycznymi wytycznymi dla społeczeństwa żyjącego w dobie oficjalnej propagandy.

W miastach dochodziło do strajków i Mao Zedong w styczniu 1967 r. został zmuszony odwołać się do wojska, jedynej nienaruszonej instytucji w państwie, aby przywrócić porządek i nadzór nad Czerwoną Gwardią, podzieloną na rywalizujące ze sobą frakcje. Następnie czerwonogwardzistów wysłano na wieś w celu poddania reedukacji przez masy chłopskie.

Stopniowo w lecie 1967 r. wojsko przywróciło funkcjonowanie instytucji państwowych i wprowadziło nową administrację w formie „komitetów rewolucyjnych”, kontrolowanych przez wojskowych, złożonych z wojskowych, członków organizacji masowych i kadrowców KPCh.

Faza radykalna zakończyła się w kwietniu 1969 r., kiedy IX Zjazd KPCh ogłosił „zwycięskie” zakończenie Rewolucji Kulturalnej oraz obwieścił zwycięstwo wojska i Lin Biao.

Lata 1969-1976 to okres walk między rywalizującymi stronnictwami na szczycie władzy. W 1971 r. miały miejsce pierwsze rehabilitacje polityczne, jednakże wyeliminowanie tego samego roku Lin Biao nie położyło kresu konflikto po Aina, pierłigm o sukcesję władzy w środowisku kierowniczym. Aż do śmierci Mao Zedonga we wrześniu 1976 r. umiarkowani i „lewacy” mieli przeciwstawne dążenia oraz cele polityczne i gospodarcze.

Ostatnia faza kryzysu politycznego zakończyła się w miesiąc po śmierci Mao Zedonga aresztowaniem Bandy Czworoga i ostatecznym odsunięciem „lewaków”.

Françoise Kreissler

• CHIŃSKA REPUBLIKA LUDOWA, MAO ZEDONG, MAOIZM

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

TAJWAN

Wyspa Tajwan, położona około 130 km od kontynentu chińskiego naprzeciw prowincji Fujian, była i pozostaje nadal „ziemią” graniczną w chińskiej przestrzeni.

Wyspa, zamieszkała przed naszą erą przez ludność austronezyjską (obecnie 2% ludności), od XVI w. stała się celem chińskich kolonistów. Tajwan nie pozostał też poza zasięgiem zachodnich eksploracji. W XVI w. odkryli go Portugalczycy, którym zawdzięcza swą zachodnią nazwę, Formoza. W kolejnym wieku zajęli go Hiszpanie i Holendrzy.

Cesarstwo chińskie w 1895 r. zostało zmuszone do przekazania wyspy Japonii. Chociaż kolejnych pięćdziesiąt lat japońskiej kolonizacji oznaczało dla Tajwanu dyktat, przyniosły one modernizację miejscowej infrastruktury, a także załazek lokalnej autonomii. Powrót wyspy pod władzę chińską w 1945 r. spowodował głęboki konflikt między ludnością wyspiarską a chińskimi władzami. „Incydent” z 28 lutego 1947 r., czyli zdławienie ruchu sprzeciwu wobec korupcji funkcjonariuszy Partii Narodowej (Guomindang, GMD), doprowadził do śmierci kilkudziesięciu tysięcy osób. W klimacie ostrego konfliktu nastąpiła też ucieczka Chiang Kai-sheka na Tajwan w 1949 r.. Wyspa stała się tymczasową siedzibą Republiki Chińskiej i bazą narodowców zamierzających w przyszłości odzyskać Chiny kontynentalne.

Rozszerzenie zimnej wojny na Azję, a szczególnie konflikt koreański (1950-1953), sprawiły, że Stany Zjednoczone, a w ślad za nimi większość przywódców zachodnich, nie wycofały swego wsparcia dla rządu w Tajpej. Odtąd dwa konkurujące reżimy pretendowały do reprezentowania całych Chin. Tajwan uzyskał należne Chinom miejsce stałego członka w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Jednakże ten przywilej, nadmierny z punktu widzenia wielkości kontrolowanego terytorium, Tajwan utracił przy pierwszych oznakach normalizacji między Chińską Republiką Ludową (ChRL) a Stanami Zjednoczonymi.

ChRL zastąpił Republikę Chińską na scenie międzynarodowej, w kontaktach wielostronnych (w ONZ od 1971 r.), jak i dwustronnych. Pekin ponadto uzyskał zapewnienie, że jego dyplomatyczni partnerzy uznają zwierzchność ChRL nad Tajwanem. Odtąd Republika Chińska jest uznawana przez około 25 państw, z których żadne nie ma większego znaczenia na arenie międzynarodowej. Jednakże posiada wszelkie prawa przyznawane państwu przez prawo międzynarodowe. Na Tajwanie nastąpiły w międzyczasie głębokie zmiany.

Po 1949 r. na Tajwanie ze względu na zagrożenie komunistyczne zaostrzono przepisy stanu wojennego. Zamrożono mandaty członków organów państwowych, wybranych jeszcze na kontynencie, w celu podtrzymania fikcji, że reżim tajwański reprezentuje całe Chiny. Wysokie stanowiska w GMD, rządzie i administracji zostały zarezerwowane dla przybyszów z kontynentu u boku Chiang Kai-sheka.

nnyhia wojny na

Ten ostry podział ludnościowy między „kontynentalnymi” (*waishengren*, dosłownie „ludzie z zewnętrznych prowincji”, około 13% ludności) i „wyspiarskimi” (*benbenren*, czyli „ludzie z wyspy”, w odwołaniu się do wyspy prowincji Fujian, oraz Hakka, pochodzącymi z prowincji Guangdong), a także uzyskanie przez tych pierwszych monopolu na władzę upodobniało reżim nacjonalistyczny do reżimu kolonialnego. W dziedzinie kultury, równoległe z polityką tępiącą wszelkie wyspiarskie partykularyzmy, systematycznie „zchińszczano” ludność przez upowszechnianie języka mandaryńskiego, nazwanego językiem narodowym (*guoyu*).

Jednakże podwójna zmiana, gospodarcza i polityczna, doprowadziła ostatecznie do zmiany rozdania. Z jednej strony, reforma rolna przeprowadzona w latach 1951-1953 sprzyjała powstaniu klasy właścicieli, w większości lokalnych Tajwańczyków. Tkanka przemysłowa wyspy została utworzona z wielkiej ilości małych i średnich przedsiębiorstw eksportowych skupionych wokół kilku wielkich grup. Dzięki stałemu wzrostowi gospodarczemu Tajwan, obecnie zamieszany przez 23 mln ludności, stał się piątą potęgą azjatycką pod względem produktu krajowego brutto (PKB) na jednego mieszkańca. Z drugiej strony, następowało „ulokalnienie” (*bentuhua*), czyli tajwanizacja (*taiwanhua*) reżimu GMD wskutek dołączenia do administracji i partii wyspiarskich elit, w drodze głosowania powszechnego w wyborach lokalnych odbywających się regularnie od lat 1950. Ponadto, kandydaci niezależni mieli równe prawa do prezentowania swych poglądów, stąd stopniowo formowała się opozycja pod etykietą „spoza partii” (*dangwai*), chociaż proces ten przebiegał nie bez ostrych konfliktów.

Wyłączenie Republiki Chińskiej ze wspólnoty międzypaństwowej uczyniło nierealnymi jej pretensje do reprezentowania całych Chin. Nowy kompromis instytucjonalny wydawał się zatem nieuchronny. Decydujący impuls dał ruch *dangwai*, który przekształcił się w partię polityczną (Demokratyczna Partia Postępu, *Minjindang*) we wrześniu 1986 r. oraz odmowa następcy Chiang Kai-sheka, jego syna Chiang Ching-kuo, do zastosowania nadal obowiązujących przepisów stanu wojennego, które tu zostały naruszone.

Proces demokratyzacji przebiegał odtąd w dwóch głównych fazach. Pierwsza faza liberalizacji reżimu, związana ze zniesieniem ustawodawstwa stanu wojennego w czerwcu 1987 r., przyniosła między innymi swobodę tworzenia partii politycznych. Druga faza, demokratyzacja właściwa, nastąpiła za prezydentury Lee Teng-huia. Instytucje Republiki Chińskiej zaczęły reprezentować tylko ludność wyspy. Zreformowany system władzy opierał się na powszechnych, wolnych, regularnie rozpisywanych wyborach, podziale władzy i wielopartyjności.

Podwójna opozycja, i Pekinu, i starej gwardii GMD, wobec poruszanego problemu jedności Chin, sprawiła, że Konstytucja z 1946 r. została po prostu uzupełniona, a każda poprawka pozostawała w zgodzie z logiką prawną Republiki Chińskiej, powstałej w 1912 r.

W procesie tym można zauważyć dwa ważne momenty: pierwsze powszechne bezpośrednie wybory prezydenckie w 1996 r. (Pekin usiłował uspokoić elektorat tajwański próbami z bronią rakietową wzdłuż brzegów wyspy) oraz zmianę władzy spowodowaną wyborem na prezydenta Chen Shui-biana, kandydata Demokratycznej Partii Postępu w 2000 r. (reelekcja w 2004 r.).

Poza reformami konstytucjonalnymi, demokratyzacja przejawia się ponownym zainteresowaniem tożsamością lokalną, większym dowartościowaniem (czy raczej instrumentalizacją) kultur aoru P kultur autochtonicznych i upowszechnianiem obok języka mandaryńskiego także innych dialektów.

Jednakże, generalnie, zarówno problemy związane z tożsamością narodową, jak i sceną polityczną, są determinowane przez stosunki z ChRL. Wobec stanowczego stanowiska Pekinu w kwestii jedności narodowej, wszelkie kompromisy prowadzą ostatecznie do zachowania *status quo*, czyli do odłożenia na bliżej nieokreślony czas jakiegokolwiek formy zjednoczenia, jak też jakiegokolwiek formy formalnej niezależności Republiki Tajwańskiej.

• CHIANG KAI-SHEK, CHIŃSKA REPUBLIKA LUDOWA, TAJWAN

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków,
zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów
i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy
i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej
i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel.: (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks: (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

<http://www.wydawnictwodialog.pl>

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

- Języki orientalne
- Języki Azji i Afryki
- Literatury orientalne
- Skarby Orientu
- Sztuka Orientu
- Dzieje Orientu
- Podróże – Kraje – Ludzie
- Mądrość Orientu
- Współczesna Afryka i Azja
- Vicus. Studia Agraria
- Orientalia Polona
- Literatura ołrysu i transformacji
- Literatura frankofońska
- Być kobietą
- Temat dnia
- Życie codzienne w...

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna